

УДК 378:397.13:7

Т.М.Пушкар

*Житомирський державний університет імені Івана Франка,
Житомир, Україна*

**Моделювання як теоретичний метод розробки педагогічної технології
підготовки вчителів філологічного профілю. Підходи А.С. Макаренка до
використання педагогічного моделювання.**

У статті з'ясовано сутність категорій «модель» та «моделювання» стосовно проблеми професійної підготовки майбутніх учителів-філологів засобами комунікативних технологій. Сформульовано висновок про особливості застосування комунікативних технологій у професійній підготовці вчителя-філолога та моделювання цього процесу. Розглянуті підходи А.С. Макаренка у світлі сучасних підходів до формування професійної підготовки майбутніх учителів. Обґрунтовано провідні компоненти моделі професійної підготовки вчителя-філолога засобами комунікативних технологій.

Ключові слова: моделювання, модель, педагогічна модель, комунікативні технології, професійна підготовка вчителя-філолога.

Актуальність досліджуваної проблеми. Методологія педагогічного дослідження передбачає, крім науково-теоретичних підходів, ще й застосування певного комплексу методів – теоретичних та емпіричних. Так, до теоретичних методів науково-педагогічного дослідження традиційно відносять абстрагування, ідеалізацію, аналіз і синтез, індукцію та дедукцію, а також моделювання [1]. До емпіричних методів відносяться, насамперед, спостереження та експеримент (який має в своєму складі пілотажний, констатувальний, формувальний, оцінний та ін. етапи) [2].

Мета статті полягає в з'ясуванні особливостей застосування комунікативних технологій та використання досвіду А.С. Макаренка щодо становлення професійної майстерності майбутнього вчителя у професійній підготовці вчителя-філолога та моделювання цього процесу, що дасть

можливість обґрунтувати провідні компоненти моделі професійної підготовки вчителя-філолога засобами комунікативних технологій.

Моделювання окреслюють у філософії науки як опосередкований метод пізнання об'єктів чи явищ, пряме вивчення яких є складним чи й неможливим [3]. Моделювати можна об'єкти, процеси, явища; оригінал зазначених об'єктів може не існувати в реальному світі, його дослідження може бути недоступне для науковця. Способи представлення результатів моделювання можуть бути як матеріальними, так і інформаційними. «Філософський енциклопедичний словник» визначає моделювання як метод дослідження об'єктів пізнання на їх моделях; побудова і вивчення моделей реально існуючих предметів і явищ (органічних і неорганічних систем, інженерних пристроїв, різних процесів – фізичних, хімічних, біологічних, соціальних) і конструйованих об'єктів для визначення чи поліпшення їх характеристик, раціоналізації способів їх побудови, управління тощо [4, с.221].

Тому в процесі застосування цього методу застосовують *модель* як засіб дослідження. Модель (англ. model) – це речова, знакова або мисленна система, яка відтворює, імітує, відображає принципи внутрішньої організації або функціонування об'єкта, його властивості, ознаки чи характеристики [5]. За іншим визначенням (О. Кочергін), модель - це уявна чи матеріально втілена система, яка відтворює об'єкт дослідження і здатна замінити його так, що й сама стає джерелом нової дослідницької інформації [6]. Для створення моделі (незалежно, для якої галузі діяльності) у людини є як засоби свідомості, так і засоби матеріального світу. Залежно від того, які саме засоби домінуватимуть, визначатиметься і тип моделі – матеріальна чи ідеальна. С. Гончаренко зазначає, що модель – це штучно створена система елементів, які з певною точністю відображають певні властивості, сторони, зв'язки об'єктів, що вивчаються [7, с.120].

Головними функціями, які виконує модель, можна вважати теоретичну і практичну. Теоретична функція моделі дає можливість реалізувати специфічний образ дійсності, який відповідає діалектичним закономірностям

єдності загального і одиничного, логічного і чуттєвого, абстрактного і конкретного; практична функція моделі дозволяє представити модель як інструмент і засіб наукового експерименту. Крім того, модель може виконувати дескриптивну, прогностичну і нормативну функції. Наприклад, дескриптивна функція моделі застосування комунікативних технологій у професійній підготовці вчителя-філолога полягає у тому, щоб за рахунок абстрагування від реалій кожного окремого вузу пояснити специфіку та зміст означених технологій. Частковим виявом дескриптивної функції є пізнавальна, яка дає можливість досліднику встановити суттєві змістові характеристики професійної підготовки вчителів-філологів із застосуванням комунікативних технологій.

Прогностична функція моделі дає можливість передбачати майбутній розвиток подій у межах того чи іншого явища. Так, у випадку моделювання професійної підготовки майбутніх учителів-філологів за допомогою означеної функції можна передбачити перспективний розвиток окремих комунікативних технологій як найбільш ефективних для фахівців цієї галузі. Нормативна функція передбачає можливість не лише описати наявний ресурс комунікативних технологій у професійній підготовці вчителя-філолога, але й побудувати бажаний ідеальний образ процесу професійної підготовки вчителів цього профілю із застосуванням комунікативних технологій [8].

Моделі *класифікують* за певними ознаками, тому їх існує досить багато типів і видів. Наприклад, за способом побудови розрізняють матеріальні й ідеальні моделі. А. Веденов [9] пропонує класифікувати моделі за способом реалізації, а саме:

1) Субстанціональні моделі – ті, що будуються з урахуванням субстанціонального підходу, який дає можливість виділяти базові субстанції для наукового аналізу; такою субстанцією у межах проблеми нашого дослідження є комунікація;

2) Структурні – тобто такі, при побудові яких найважливішими є сутнісні взаємозв'язки між структурними компонентами;

3) Функціональні моделі – при створенні яких враховуються функції всіх компонентів та їх роль у досягненні очікуваного результату;

4) Змішані моделі, які поєднують у собі риси двох чи всіх попередніх; до таких належить, насамперед, структурно-функціональна модель, досить популярна в педагогічних дослідженнях (наприклад, роботи В. В. Васильєва [10], М. В. Шипович [11], М. Марцинюка [12], М. Р. Мруги [13], Я. Б. Сікори [14] та ін.).

За характером використаних під час моделювання компонентів виділяють предметі і знакові моделі. Предметне моделювання стосується відтворення геометричних, фізичних, динамічних, функціональних характеристик предмета моделювання. Знакове моделювання втілюється в схемах, графіках, таблицях.

Педагогічне моделювання є одним з методів педагогічного дослідження. Як відомо, методи педагогічних досліджень – це способи пізнання педагогічної дійсності [15]. Специфіка педагогічного дослідження полягає у тому, що результати педагогічного впливу залежать від одночасної дії багатьох чинників. Тому відсутність або зміна дії одного з них приводить до змін у всій системі і результати педагогічного процесу також змінюються.

Одним із завдань педагогічного дослідження є встановлення педагогічних закономірностей як фактичних постійних і необхідних зв'язків між реальними феноменами педагогічного процесу [16]. Як зазначав А.С. Макаренко, педагогічне моделювання використовується для вирішення таких педагогічних завдань, як планування й організація навчально-виховного процесу, оптимізація структури змісту навчання й виховання, побудова технологій навчально-виховного процесу [17]. Крім того, моделювання може допомогти у процесі вияву й класифікації педагогічних законів і закономірностей, інтерпретації отриманих у ході педагогічного дослідження даних, перевірки поставленої гіпотези.

Віднедавна досить популярним стало моделювання в процесі створення педагогічних технологій, в тому числі й технологій професійної підготовки вчителя.

Для того, щоб створити педагогічну модель, досліднику потрібно:

1. З'ясувати мету дослідження – у нашому випадку це побудова технології професійної підготовки вчителів філологічного профілю.

2. Виокремити властивості об'єкта дослідження (майбутніх вчителів філологічного профілю), суттєві для кожної окремої теми роботи чи для кожної окремої поставленої мети.

3. Встановити зв'язки між означеними властивостями об'єкта дослідження й ідеалізувати їх у вигляді схеми, графіка, формули, таблиці тощо.

Моделювання процесу підготовки вчителя-філолога засобами комунікативних технологій залежить від його головних характеристик. О. В. Артеменко зазначає, що сучасний педагог – випускник філологічного факультету – це професіонал, що отримав під час навчання загальнокультурну, фахову, психолого-педагогічну і методичну підготовку [18]. Результатом професійної підготовки майбутнього вчителя-філолога традиційно вважають його готовність здійснювати професійну діяльність у вигляді здатності до використання новітніх форм, методів, прийомів, інноваційних технологій. Частина науковців (В. Антипова, О. Вовк, С. Данилюк, К. Колесина, Г. Пахомова, Ф. Ялалов та ін.) [19-22] результатом професійної підготовки майбутніх філологів вважають компетентність як складне утворення, до складу якого входять, насамперед, загальні та професійно-орієнтовані компетентності (О. М. Спірін) [23]. К. Осадча пропонує вводити до складу професійної компетентності [24] предметну, інформаційно-комунікаційну, комунікативну, когнітивну, креативну, педагогічну, методичну, соціальну, науково-дослідницьку компетентності. В. Кричевський виділяє чотири види професійної компетентності – функціональну, інтелектуальну, ситуативну, соціальну [25, с.67].

Специфіка використання комунікативних технологій у професійній підготовці вчителя-філолога полягає у тому, що будучи технологічною основою професійної підготовки, означені технології стають водночас необхідним показником готовності педагога до майбутньої професійної

діяльності. Комунікативне навантаження вчителя-філолога коментує В. Семиченко, яка пише, що педагог цієї галузі – це, насамперед, психолог, який допомагає дитині засобами комунікацій зорієнтуватися в соціально напруженій ситуації сьогодення, готує до вступу в соціум після закінчення школи, в його комунікативний простір [26].

Модель професійної підготовки майбутніх вчителів-філологів засобами комунікативних технологій передбачає моделювання в кількох аспектах:

- 1) Моделювання організації навчально-виховного процесу у відповідному навчальному закладі;
- 2) Моделювання середовища вузу (факультету) – насамперед, комунікативного;
- 3) Моделювання змісту професійної освіти майбутніх учителів-філологів;
- 4) Моделювання процесу самоосвіти та саморозвитку майбутніх фахівців;
- 5) Побудову моделей окремих комунікативних технологій, розроблених в процесі дослідження.

Зазначені процеси моделювання відображають цілісну технологію професійної підготовки майбутніх педагогів. Технологія – це система форм, методів і засобів вирішення поставленого завдання [27].

Традиційно до складу моделі професійної підготовки вчителя вносять кілька основних компонентів, серед яких:

- 1) цільовий компонент (цілемотиваційний, соціально-цільовий і т.п.), в межах якого вирішується питання «з якою метою здійснюється професійна підготовка вчителя-філолога?» або ж «що має стати результатом професійної підготовки вчителя-філолога?»;
- 2) змістовий компонент (змістово-діяльнісний, змістово-процедурний тощо) – виявляє специфіку змісту професійної підготовки, побудованої з урахуванням комплексу принципів;

3) процесуальний (діяльнісний, технологічний, діяльнісно-процедурний та ін.) – вміщує характеристику основних форм професійної підготовки, засобів її здійснення, в тому числі авторську складову процесу професійної підготовки;

4) результативний (оцінно-результативний, оцінно-рефлексивний, дослідницько-рефлексивний, аксіологічний тощо) – яким детерміновано співвіднесення мети і результату розробленої моделі та здійснюється перевірка отриманих результатів в ході експерименту.

Цільовий компонент, який визначає наступну наповнюваність всієї моделі, визначається, як було сказано вище, у вигляді готовності чи компетентності. Специфіка змістового компоненту полягає у тому, що саме в ньому викладається весь комплекс змісту професійної підготовки відповідно до теми дослідження; процесуальний (або ж технологічний чи діяльнісний) компонент відображає авторські нововведення – спецкурси, факультативи, інноваційні форми, застосування ІКТ в професійній підготовці, розробку спеціальних тренінгових чи інших програм тощо. На змістовий компонент виявляють свій вплив певні умови (педагогічні, соціально-педагогічні, організаційно-педагогічні, методичні та інші), які мають бути підтвержені чи заперечені в ході експерименту. В межах діяльнісного компонента обґрунтовуються етапи здійснення технології професійної підготовки вчителів-філологів і описуються авторські нововведення.

Висновок. Таким чином, аналіз поняття моделювання дозволив встановити, що педагогічне моделювання як один з його різновидів має свої особливості, пов'язані зі специфікою майбутньої професійної діяльності вчителя-філолога. Сформульовано висновок щодо комунікативних технологій як засобу професійної підготовки означених фахівців: будучи технологічною основою професійної підготовки, означені технології стають водночас необхідним показником готовності педагога до майбутньої професійної діяльності. Розглянуті висновки А.С. Макаренка про використання педагогічного моделювання та створення педагогічних технологій, які відіграють значну роль у формуванні професійних якостей майбутніх вчителів.

Перспектива подальших досліджень пов'язується з розробкою змістового компонента моделі професійної підготовки вчителя-філолога із застосуванням комунікативних технологій.

Список використаної літератури:

1. Методы педагогического исследования. Лекция / Под ред. В.И.Журавлева. Учебн.пос. - М.: Просвещение, 1972. -158 с.
2. Кыверлянг А.А. Методы исследования в профессиональной педагогике. - Таллин: Валчус, 1980.
3. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень : навчальний посібник / Цехмістрова Г. С. – К. : Слово, 2003. – 240 с.
4. Философский энциклопедический словарь / Под ред. А. А. Ивина. – М. : Наука, 2003. – 564 с.
5. Шандригось Г. А. Можливості моделювання у професійній підготовці майбутнього вчителя фізичної культури / Г. А. Шандригось. Електронний ресурс. – режим доступу : www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchdpu/2012_98.../Shand.pdf.
6. Кочергин А. Н. Моделирование мышления / А. Н. Кочергин. – М. : Наука, 1969. – 96 с.
7. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження : Методологічні поради молодим науковцям / С. У. Гончаренко. – Київ-Вінниця, 2008. – 278с.
8. Новиков Д. А. Теория управления организационными системами / Д. А. Новиков. 2-е изд. – М.: Физматлит, 2007. – 112 с.
9. Веденов А. А. Моделирование элементов мышления / А. А. Веденов. – М. : Наука, 1988. – 334 с.
10. Васильєв В. В. Структурно-функціональна модель педагогічного процесу формування професійного потенціалу державних службовців системи соціального захисту населення / В. В. Васильєв // Наукові записки НаУКМА. – Т.84. – 2008. – С.6-10.

11. Шипович М. В. Структурно-функціональна модель формування готовності майбутніх учителів початкових класів до самоосвітньої діяльності / М. В. Шипович. Електронний ресурс. – режим доступу : mp2.umo.edu.ua/wp-content/uploads/2012/04/Шипович.pdf.

12. Марцинюк М. Особливості управління навчально-виховним процесом у закладах II рівня акредитації / Михайло Марцинюк // Педагогіка, психологія та медико-біологічні основи фізичного виховання і спорту. – 2003. - №17. – С. 57-63.

13. Мруга М. Р. Структурно-функціональна модель професійної компетентності майбутнього лікаря як основа діагностування його фахових якостей / М. Р. Мруга : автореф.дис. ... канд..пед.н. : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – К, 2007. – 20 с.

14. Сікора Я. Б. Структурно-функціональна модель формування професійної компетентності майбутнього вчителя інформатики / Я. Б. Сікора // Вісник Житомирського державного університету. - №47. – С.171-175.

15. Ягупов В. В. Педагогіка / В. В. Ягупов : навчальний посібник. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.

16. Мороз О. Г. Педагогіка і психологія вищої школи / О. Г. Мороз, О. С. Падалка, В. І. Юрченко : підручник. – К. : НПУ, 2003. – 267 с.

17. Макаренко А. С. Книга для батьків / А. С. Макаренко – К.: Рад. школа, 1980. – 327 с.

18. Артеменко О. В. Особливості підготовки майбутнього вчителя-філолога в сучасних психолого-педагогічних дослідженнях / О. В. Артеменко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі. - 2011. – Вип.16. – С. 16-24.

19. Антипова В. М. Компетентностный подход к организации дополнительного педагогического образования в университете / В. М. Антипова, К. Ю. Колесина, Г. А. Пахомова // Педагогика. – 2006. - №8. – С.57-62.

20. Вовк О. І. Формування професійної компетентності майбутніх філологів / О. І. Вовк // Вісник Черкаського університету. – 2012. - №15 (228). – С. 20-24.

21. Данилюк С. С. Сутність компетентнісного підходу у формуванні професійної компетентності майбутніх філологів / С. С. Данилюк // Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології. – 2012. - №3(21). – С. 410-417.

22. Ялалов Ф. Г. Деятельностно-компетентностный подход к практико-ориентированному образованию [Электронный ресурс] // Интернет-журнал «Эйдос». – 2007. – 15 января. – режим доступа: <http://eidos.ru/404.htm>.

23. Спірін О. М. Мета та завдання фахової підготовки вчителя інформатики за кредитно-модульною системою / О. М. Спірін. – електронний ресурс. – режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/ITZN/em3/content/07somsme.htm>.

24. Осадча К. Структура професійної компетентності майбутніх вчителів інформатики / Катерина Осадча // Нова педагогічна думка. – 2009. - №1. – С.43-46.

25. Кричевский В. Ю. Профессиограмма директора школы. Проблемы повышения квалификации руководителей школ / В. Ю. Кричевский. – М. : Педагогика, 1987. – 212 с.

26. Семиченко В. А. Концепция целостности и ее реализация в профессиональной подготовке будущих учителей / В. А. Семиченко : автореф.дисс. ... докт.психол.н. : 19.00.07. – К., 1992. – 43 с.

27. Новиков А. М. Образовательный проект (методология образовательной деятельности) / А. М. Новиков, Д. А. Новиков. – М. : Эгвес, 2004. – 120 с.

Т.Н.Пушкар

Житомирский государственный университет имени Ивана Франко, Житомир, Украина

Моделирование как теоретический метод разработки педагогической технологии подготовки учителей филологического профиля. Подходы А.С. Макаренка к использованию педагогического моделирования.

В статье выяснена сущность категорий "модель" и "моделирование" относительно проблемы профессиональной подготовки будущих учителей-филологов средствами коммуникативных технологий. Сформулирован вывод об особенностях применения коммуникативных технологий в профессиональной подготовке учителя-филолога и моделирования этого процесса. Рассмотрены подходы А.С. Макаренка в русле современных подходов к формированию профессиональной подготовки будущих учителей. Обоснованы ведущие компоненты модели профессиональной подготовки учителя-филолога средствами коммуникативных технологий.

Ключевые слова: моделирование, модель, педагогическая модель, коммуникативные технологии, профессиональная подготовка учителя-филолога.

T.M.Pushkar

Zhytomyr State University named after Ivan Franko, Zhytomyr, Ukraine

Modelling as theoretical method of the development of pedagogical technology of philology teachers' training. Approaches of A.S. Makarenko to the use of pedagogical modelling.

The article substantiates the essence of categories "model" and "modelling" in relation to the problem of future philology teachers' training by means of communicative technology. A conclusion about the features of application of communicative technology in professional philology teachers' training is stated. The article considers A.S. Makarenko's theory within the modern paradigm of professional philology teachers' training. The fundamental parts of the professional teachers' training model are viewed through the means of communicative technology.

Keywords: modelling, model, pedagogical model, communicative technology, professional philology teachers' training.